

УДК 94(477): 930.2

Іван Пасічник

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ П. СКОРОПАДСЬКОГО В БАЧЕННІ
ВІДОМИХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЯЧІВ УНР ТА ГЕТЬМАНАТУ**

У статті на основі опублікованих на неопублікованих джерел розглянуто та проаналізовано суспільно-політичні погляди П. Скоропадського в інтерпретаціях відомих військових діячів УНР та Гетьманату. Зокрема, таких діячів як М. Капустянський, Є. Коновалець, М. Омелянович-Павленко, Б. Стелецький, О. Удовиченко. Автор особливу увагу звертає на бачення цими діячами військової політики П. Скоропадського, в тому числі його задумів щодо відродження козацтва. Також в статті через інтерпретації наближених до гетьмана військових висвітлено погляди П. Скоропадського на українську державність.

Ключові слова: П. Скоропадський, гетьман, військовий діяч, Українська Держава, УНР.

Погляд українських військових діячів періоду визвольних змагань на тогочасні події – це одна з маловивчених тем історії України. На відміну від соціалістичних керівників УНР чи консервативних діячів Гетьманату, професійні військові офіцери намагалися, в більшості своїй, бути віддаленими від політики, а лише продовжували бути на сторожі української державності. Служачи і Українській Народній Республіці (далі – УНР), і Українській Державі, вони мали бачення, відмінне від поглядів тодішніх політиків, стосовно задумів та діяльності П. Скоропадського. Тому об'єктивне та всебічне дослідження історичної спадщини відомих українських військових діячів дасть змогу краще зрозуміти суспільно-політичні погляди гетьмана П. Скоропадського.

Мета – розкрити та проаналізувати інтерпретації українських військових діячів стосовно державницьких задумів та діяльності гетьмана П. Скоропадського.

Дана тема досліджувалася переважно в рамках джерелознавчих та історіографічних робіт з вивчення військової мемуаристики. Це праці Ю. Каліберди [1], Р. Мельника [2] та ін. Також інтерпретації військових діячів досліджувалися і в біографічних працях. Зокрема в статті П. Гай-Нижника [3], присвяченій Б. Стелецькому та в праці І. Шандрівського [3], що висвітлює військово-політичну та наукову діяльність М. Капустянського. В окремих роботах з військового будівництва Збройних Сил Української Держави також побіжно дослідники звертали увагу на інтерпретації військових діячів. Тут в цьому виділяється дослідження знавця Вільного козацтва 1917–1918 рр. В. Лободаєва [5–6].

Найвідомішим опонентом гетьмана в середовищі військових був полковник Євген Коновалець – командант Українських Січових Стрільців (УСС), який в листопаді 1918 р. очолив головні сили Директорії під час антигетьманського повстання. Вже в еміграції, будучи головою Української військової організації (УВО) та провідником націоналістичного руху, він викладає у своїх спогадах візії стосовно Гетьманату та його очільників. Пізніше інтерпретації Є. Коновальця часто використовували противники гетьманського руху, щоб показати антиукраїнський та російський світогляд П. Скоропадського.

Під час гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р. УСС на чолі з Є. Коновальцем становили ту силу, яка здатна була протистояти приходу до влади гетьманців. Однак, не отримавши чітких вказівок від керівництва Української Центральної Ради, УСС так і не розгорнули справжньої протидії перевороту, за винятком деяких спорадичних виступів. Увечері того ж дня відбулася і зустріч П. Скоропадського з Є. Коновальцем, про яку, до речі, обидва згадують у спогадах. П. Скоропадський описує, що о 8-й годині вечора до нього прийшов Є. Коновалець, заявив, що хоче бачити гетьмана, та він був прийнятий. Є. Коновалець хотів дізнатися у Скоропадського «Чи стоїть він за Україну?». На що останній дав ствердну відповідь і поставив перед керівником січовиків вибір: негайний перехід на гетьманську сторону або арешт. Є. Коновалець відповів, що повинен поговорити з частиною, а особисто він нічого не має проти того, щоб служити гетьману [7, с. 156].

Сам же Є. Коновалець викладає події тієї ночі дещо по-іншому. Гетьман ніби то сам запросив його до себе через свого делегата. Під час їхньої розмови гетьман запропонував січовим стрільцям, про яких мав гарні відгуки, перейти до нього на службу і вже наступного дня офіційно це продемонструвати. Відповідь Є. Коновальця на цю пропозицію була по суті негативною. Він заявив, що стрільці виконують накази лише свого командування, вони не причетні до політики, а їхнім завданням є служити рідному краю, підкоряючися законному уряду, яким до цього була Центральна Рада, і що січові стрільці не можуть за одну ніч змінювати свою позицію лише тому, що їх ставлять перед доведеним силою фактом. Окрім цього, Є. Коновалець додав, що січове стрілецтво схильоване методами та засобами здійснення перевороту. Насамкінець полковник виклав і свою

особисту думку, що виступ П. Скоропадського є «початком великих лих для України та що це є також погляд цілої Стрілецької Ради» [8, с. 7].

На тій же зустрічі керівник УСС помітив, що гетьман не каже жодного слова без вказівок німців і перебуває під впливом російських старшин, і тому вирішив обговорити цю ситуацію саме з німецьким командуванням. Останнє поставило ультиматум: або беззастережне визнання гетьмана, або обеззброєння. Як відомо, з УСС сталося якраз останнє.

Аналізуючи всі ці події, Є. Коновалець піддає сумнівам правильність тодішнього вибору: «дуже можливо, що, незважаючи на свої настрої, Січові Стрільці були б визнали Скоропадського Гетьманом і залишилися у Києві, коли б не відсутність підтримки Гетьмана з боку якої-небудь української партії зі складу Центральної Ради» [8, с. 8]. Таке УСС зробили б «для рятування національного характеру армії й для позискання таким робом впливу на характер усієї держави» [8, с. 9]. Свою ж відмову від гетьманських пропозицій керівник УСС пояснював просто: намаганням зберегти серед широких мас авторитет Центральної Ради, віру в яку вже втратили і січовики.

Пізніше Є. Коновалець дещо краще пізнав П. Скоропадського. Зокрема, під час обговорення справ з розформування полку УСС. На підставі своїх спостережень він дійшов висновку, що гетьман – «людина чесна, але дуже слабовольна, українському народові та його справам дуже й дуже далека» [8, с. 10]. Втім полковник помітив, що гетьман завзято вчиться української мови, у кожній розмові з ним підкреслював, що керується лише добром України, й нарікав, що українці не хочуть його підтримати, але водночас оточував себе людьми крайнє ворожими до всього українського й майже «сліпо» слухав їхніх порад і вказівок [8, с. 10].

У спогадах Є. Коновалець дав відповідь і на питання про так звану «зраду січових стрільців Скоропадському». Наприкінці серпня після напруженого обговорення з гетьманською владою та німецьким командуванням було відновлено військове формування січових стрільців під назвою окремий загін УСС. Є. Коновалець запевняв, що прохання та дії січовиків стосовно відновлення своєї військової формації були зроблені лише для оборони української державності. І що січовики щиро мали намір підтримувати гетьмана, якщо він буде боронити українську державність. Важливим чинником, що вплинув на думку січовиків, була і військова політика П. Скоропадського. Є. Коновалець вважав, що справа з організацією української армії перебуває в «препоганому» стані. Він зазначав, що з фахової точки зору праця військових штабів зі створення декілька 100-тисячної армії була на високому рівні, в той час із національного погляду – це все було небезпечно. Оскільки гетьманське російське й антиукраїнське вище старшинство не змогло б зробити з неграмотних та національно малосвідомих новобранців української національної армії [8, с. 9]. Тому за таких обставин УСС розраховували зайняти нішу національно свідомої та боєздатної військової частини. Сердюцьку ж дивізію Є. Коновалець як за таку не сприймав.

На думку Є. Коновальця, січові стрільці залишалися вірними до останнього своїй декларації про службу гетьманській владі, за умови, якщо вона буде боронити самостійну і незалежну українську державність. І звільнив їх від присяги гетьману сам же П. Скоропадський своєю Грамотою про федерацію [8, с. 10].

Є. Коновалець згадував про зустріч з П. Скоропадським 15 листопада 1918 р. (вже після опублікування «Грамоти про федерацію»), на якій він мав надію настановити гетьмана на шлях самостійної української державності. Там же Коновалець висунув чотири вимоги: 1) відкликання грамоти; 2) скликання національного конгресу, запланованого Українським Національним Союзом (УНС); 3) розформування російських добровольчих дружин; 4) перенесення дислокації січових стрільців з Білої Церкви до Києва. Зі свого боку, він обіцяв постаратися, щоб конгрес УНС не виступав проти особи гетьмана [8, с. 14–15]. Почувши відмову гетьмана, Коновалець зняв із себе всіляку відповідальність за подальший перебіг подій і пішов.

Цікавим фактом є те, що свідчень про підтвердження цієї зустрічі в інших джерелах крім спогадів Коновальця ми не знаходимо. Так само відсутня згадка про неї і у спогадах Скоропадського. Втім пізніше все ж мала місце остання спроба Коновальця поговорити з гетьманом після перемоги військ Директорії над гетьманськими військами під Мотовилівкою, що і підтверджено джерелами. Тоді гетьман направив на переговори з Коновальцем П. Я. Дорошенка і через нього передав свої пропозиції, які були досить далекими від існуючих реалій. Коновалець поїхав ні з чим, переконавшись, що «воля генералів Долгорукова, Келлера й Кіріпчева, а не гетьмана» була в той час вирішальною [8, с. 15].

П. Скоропадський же згадує, що ініціатива зустрічі виходила від Коновальця. Стосовно своєї відмови від особистої зустрічі з Є. Коновальцем гетьман визнав, що це було великою помилкою з його сторони не прийняти командувача УСС [7, с. 320].

Отже, інтерпретації Є. Коновальця передусім були відповіддю на звинувачення опонентів у зраді УСС гетьмана і Галичини та їхній «руїницькій» роботі. Є. Коновалець намагався показати, що УСС не мали іншого вибору, ніж приєднатися до антигетьманського повстання, оскільки

П.Скоропадський перестав боронити українську державність. Проте деякі неточності в інтерпретаціях полковника та різноманітні історичні факти вказують на нещирість команданта УСС. Особливо це стосується суперечливого твердження, що, якби не було Грамоти про федерацію, УСС залишилися б вірними гетьману. Вже той факт, що свої дії Є. Коновалець принципово узгоджував з УНС, свідчить про нещирість слів про віддаленість УСС від політики.

До опонентів гетьмана серед військових діячів слід зарахувати і генерал-полковника О.Удовиченка, прибічника С.Петлюри та молодшого брата іншого відомого офіцера – генерал-хорунжого Миколи Удовиченка. Показово, що обидва Удовиченки служили і в УНР, і займали високі посади в штабах і за Гетьманату. П.Скоропадському достатньо запам'ятався старший брат М.Удовиченко. У нього залишилися чудові враження від зустрічі в Бердичеві в 1917 р. тоді ще з капітаном Удовиченком. П.Скоропадський описує його так «це була молода людина, освіченна і широких поглядів, а разом з тим переконаний українець. Я про це згадую, оскільки це явище доволі рідкісне» [7, с. 72]. Пізніше, під час грудневих подій 1918 р., гетьман посилав М.Удовиченка парламентарем до Директорії і згодом характеризував гетьман згадує його як віддану людину та «щирого українця» [7, с. 321].

Таке позитивне ставлення гетьмана до одного старшого Удовиченка могло певною мірою вплинути на інтерпретації Удовиченка-молодшого. Оскільки О.Удовиченко хоч і героїзує С.Петлюру, проте віддає належне військовим здібностям і П.Скоропадського. Зокрема, він високо відзначав дії Першого українського корпусу на чолі з генералом П.Скоропадським під час воєнних операцій Першої світової війни [9, с. 15].

О.Удовиченко з позиції військового історика зазначав, що гетьманський державний переворот був зустрінутий в українських частинах майже спокійно. Тим більше, що українській молоді, яка виховувалася на історичних традиціях минулого і становила значну частину армії України, нова форма влади гетьмана навіть імпонувала [9, с. 40]. О.Удовиченко стверджував, що військові очікували, що гетьман рішуче припинить революційну анархію та беззладдя. Але їхні сподівання не справилися, а навпаки – новий очільник держави провадив невдалу соціальну та національну політику [9, с. 41]. Це були і засилля росіян на владних щаблях, і невдала земельна політика, і антиукраїнська агітація, яку проводили біженці з більшовицької Росії тощо. Втім, на думку генерал-полковника, головним, що підірвало авторитет гетьмана серед українських військових, були два фактори: 1) арешт С.Петлюри, дуже популярного у військових колах; 2) заміна молодих українських старшин на російських. Останнє мало важливі наслідки. Так, із наказу гетьмана з армії до резерву було звільнено всіх молодих старшин, які не мали відповідної військової освіти. Як указував, основні кадри старшин були з активної національної молоді, яка здобула свою військову освіту вже під час війни на короткотривалих чотиримісячних курсах військових шкіл і шкіл прапорщиків. Генерал-полковник звинувачував П.Скоропадського, що замість того, щоб віддати цю молодь, яка мала «гаряче українське серце», далі навчатися, покращити їхні фахові знання та створити нові кадри української армії, він їх усунув до резерву [9, с. 44]. Це, на думку військового історика, було національною зрадою, оскільки найкращий та патріотичний елемент був позбавлений можливості служити в рідній армії. Втім все ж деякий позитив в діяльності гетьмана О.Удовиченко вбачав, а саме в роботі з організації української армії в складі 16 піших і 8 кінних дивізій. Так, він відзначав відновлення та реорганізацію Головного і Генерального штабів із залученням фахових професіоналів з числа відомих імен армії російської імперії. Він також високо цінував роботу військового міністерства з розробки штатів запланованих 8-ми корпусів, підготовку до створення Академії Генерального Штабу, заснування Інструкторської школи старшин тощо. О.Удовиченко звернув увагу також на універсал гетьмана від 16 жовтня про відновлення козацтва, створення сердюцької дивізії та перехід Чорноморського флоту в розпорядження Української Держави.

Інтерпретації О.Удовиченка, який входив до близького оточення С.Петлюри, аж ніяк не могли бути на користь державницьких задумів П.Скоропадського. Та все ж таки хоча генерал-полковник ф звинувачує його у зраді й таким чином виправдовує антигетьманське повстання на чолі з Директорією, він з позиції історика подає і багато об'єктивних фактів стосовно гетьманських заходів із військового будівництва.

Не менш змістовними та цікавими є інтепретації прихильників П.Скоропадського. Серед них найяскравіше своє бачення задумів і діяльності гетьмана Української Держави виразив генерал М.Капустянський.

М.Капустянський був начальником штабу 1-ї дивізії Першого українського корпусу генерал-лейтенанта П.Скоропадського, працював у генштабі армії УНР, потім – Української Держави, а за Директорії був начальником оперативного управління генштабу армії УНР. Його спогади про події Української революції, опубліковані в 1921 р., викликали чималий ажіотаж серед української політичної еміграції та призвели до особистого розриву з багатьма товаришами по зброї. Так,

М. Капустянський піддав суворій критиці політику Центральної Ради та діяльність тодішніх соціалістичних партій. Він звинувачував їх у неспроможності організувати державне життя, навести порядок в країні, створити армію, задовольнити потреби селян у землі та виконати вимоги запрошених ними ж німців.

Тому на прихід до влади П. Скоропадського М. Капустянський покладав значні надії. Він міркував, що перед гетьманом стояли «великі труднощі, але ж і завдання й перспективи для України відкривалися велетенські». У його уявленнях Україна мала стати головним «осередком східного слов'янства та могутнім активним оплотом Європи проти большевизму». Загалом Україна не тільки виборола б собі самостійність, а за певних умов могла «прибрати керуючу роль на сході» [10, с. 15].

Але для цього гетьману та його уряду треба було: 1) проводити національну політику і, провівши парцеляцію землі між селянами, зробити їх своєю головною опорою; 2) організувати сильну дисципліновану армію; 3) налагодити державний апарат і провести необхідні демократичні реформи [10, с. 15–16].

М. Капустянський вбачав певні успіхи в державотворчій діяльності гетьмана. Він називав П. Скоропадського видатним військовим діячем, «який з великою енергією взявся за організацію української військової сили» та намітив широкий план збудування кадрів Української Армії [10, с. 16]. Загалом М. Капустянський навів чимало фактів про позитивні кроки гетьмана у розбудові Збройних Сил. Пізніше цю надану ним інформацію використали чимало дослідників і в тому числі згаданий генерал-полковник О. Удовиченко.

М. Капустянський згадав і про відновлення гетьманом «інституту вільного козацтва», яке, на його думку, робилося в цілях відродження історичної «мілітарно-національної» традиції та забезпечення на селі порядку [10, с. 16].

Також М. Капустянський позитивно відгукується про гетьманські заходи та задуми у сфері культури. Так, нібито прагнучи утворити кадри власної свідомої української інтелігенції, гетьман закладав Академію Наук, два університети і багато середніх і нижчих шкіл. Саме ці установи пізніше дали можливість розвинути «культурну» працю в Україні [10, с. 16].

М. Капустянський значно глорифікував постать П. Скоропадського як видатного державного та військового діяча. Проте і він вбачав у діях гетьмана значні прорахунки, зокрема, у військовій політиці. Гетьман, бажаючи утворити досить освічені старшинські кадри для мирного часу, наказав усунути з армії до резервів великий процент молодого «революційного суто українського старшинства» [10, с. 17]. Пізніше ці старшини значно посилили склад повстанців.

М. Капустянський не забув і про «Грамоту про федерацію». На його переконання гетьман зробив проголошення «фіктивної» федерації, бажаючи зберегти Українську Державу та домогтися прихильності й допомоги з боку Антанти [10, с. 18].

Крім прихильників та опонентів гетьмана, були і ті військові діячі, які займали своєрідну проміжну або серединну позицію. Безсумнівно до цієї когорти належав генерал Михайло Омелянович-Павленко, постать дуже шанована в українських військових та національних колах. Запам'ятався він багатьом також в чині команданта Української галицької армії та командувача армії УНР під час легендарного Першого Зимового походу.

Перше враження від квітневого перевороту в М.Омеляновича-Павленка мало гнітючий характер. Однак незабаром все нормалізувалося і генерал-хорунжий отримав призначення в Полтаву на посаду начальника 11-ї пішої дивізії. Вже у вересні 1918 р. його було усунуто від керівництва дивізією, проте направлено до Катеринослава як майбутнього кошового з ціллю відродження тамтешнього козацтва.

За цей період у генерала склалися досить суперечливі погляди стосовно гетьманської політики. З одного боку плани гетьмана, які свідчили про розбудову української державності (створення українських університетів та Української Академії Наук, набір рекрутів в реорганізовану українську армію у листопаді та березні тощо) переконували його у необхідності співпраці гетьманців та українського опозиційного табору. З іншого боку, М. Омеляновича-Павленка турбувало засилля в Україні росіян, які втікали з більшовицької Росії та разом із місцевими «малоросами» протистояли українській державності, схиляючи до цього й гетьманських чиновників. Також М. Омелянович-Павленко виступав проти деяких заходів, які проводилися в рамках військової реформи. Малося на увазі знову ж таки усунення зі старшин патріотично налаштованої молоді у зв'язку з їхньою нефаховістю. Омелянович-Павленко протестував проти цього всіма засобами, дозволеними військовою дисципліною, оскільки, на його думку, фаховий принцип ставав вище моральної сторони [12, с. 93].

Уже в еміграції М. Омелянович-Павленко ширше поглянув на військову політику П. Скоропадського. У нього навіть склалося враження, що військовий міністр, генерал Рогоза був справді «українським державником» [11, с. 393]. На його думку, гетьман правильно підійшов до

справи, бо в усіх планах гетьмана «видно ширину помислу й розуміння справи в модерному дусі» [11, с. 394]. Але було зроблено моральну непростиму помилку, яка стосувалась усунення української молоді зі старшин. Втім пізніше помилку почали виправляти, коли гетьман дозволив формування козацьких кошів. Особисто М. Омелянович-Павленко, тоді вже як кошовий, брав до себе багатьох «покривджених» старшин [11, с. 394]. Та було вже пізно, оскільки назрівало повстання, а основними його учасниками були якраз ті звільнені старшини.

Плани гетьмана відродити козацтва справляли на М. Омеляновича-Павленка надзвичайний вплив. Ще до поїздки до Катеринослава він у серпні завітав до Києва, де і відбулася його перша аудієнція у гетьмана. Гетьман розказував майбутньому кошовому про свої плани відновлення козацтва як стану, як «хліборобської, сильної й матеріально й мілітарно кляси, з яскравим національним забарвленням». Гетьман запевняв, що вірить, що козацтво пройде до майбутньої Державної Ради й стане «основою права, праці й порядку» [12, с. 99]. Звісно, такі слова дуже сподобалися Омеляновичу-Павленку. Він навіть запропонував свої пропозиції стосовно розширення контингенту козаків у бік незаможних. Це не викликало нарікань у гетьмана. Проте він застеріг, аби козацтва «не засмічувати елементами хаотичними й хуліганськими» [12, с. 99].

Розмова з гетьманом викликала у Омеляновича-Павленка неприховану радість. Як згадував він, «вона надала мені віри, що після зорганізування здорової частини селянства може вкінці знайдеться скоро якийсь творчий компроміс; виросла надія на те, що п. Гетьманові пощастить стати над всіма українськими напрямками, аби поставити їх міцним забором супроти Протофісу і зайдів, які вже надто використовували гостинність гетьманської України» [12, с. 99].

М. Омелянович-Павленко відбув до Катеринослава, де енергійно взявся за роботу. Втім часу на втілення всіх своїх задумів у нього вже не вистачало. Остання аудієнція у гетьмана була вже під час повстання, коли стало зрозумілим, що гетьманська влада впаде.

М. Омелянович-Павленко особисто не поділяв загальної радості повстанців, оскільки ніколи «не бачив спасіння у розбраті» [11, с. 392]. Він як людина компромісу, не бажаючи брати участь у подальшій братовбивчій війні, скористався запрошенням керівництва Західноукраїнської Народної Республіки очолити Українську Галицьку армію (УГА) та виїхав за межі УНР.

Результатом же повстання на чолі на чолі з «каліфами на час» (як їх називав М. Омелянович-Павленко [11, с. 394]) стало знищення всього організованого апарату, армійського провіанту та звільнення багатьох обдарованих військових фахівців, так потрібних українській армії.

До числа тих, хто займав проміжну позицію, належав і генерал-хорунжий Борис Стелецький – військовий історик і начальник Штабу гетьмана П. Скоропадського. Завдяки особливостям своєї посади Б. Стелецький входив до близького оточення гетьмана, безпосередньо інформував його про різні події та мав важелі впливу на деякі рішення очільника Української держави. Відомий дослідник Гетьманату П. Гай-Нижник зазначав, що Штаб Гетьмана відігравав «одну з ключових ролей в державотворчій роботі за часів гетьманування П. Скоропадського і являв свого роду службу безпеки, розвідки, контррозвідки та охорони голови держави водночас» [3, с. 179].

Однак у спогадах П. Скоропадський згадує про призначення на посаду начальника штабу Б. Стелецького без ентузіазму: «взяв, зізнаюсь, без особливого вибору, просто попався під руку, що, звісно, було великою помилкою» [7, с. 214]. Такі слова гетьмана частково пояснив сам Б. Стелецький у своїх спогадах, розповідаючи про розбіжність поглядів зі Скоропадським стосовно С. Петлюри і «соціалістично-націоналістичного» руху, що набував все більшого впливу [13, арк. 125]. Як непохитний противник соціалістів та їхніх ідей Б. Стелецький вважав, що П. Скоропадський повинен був проводити жорсткішу політику стосовно своїх опонентів із табору українських лівих. Він категорично виступав проти звільнення з-під арешту С. Петлюри, на чому наполягали німецькі кола та гетьманські урядовці. І нібито саме через небажання підкорятися вимозі звільнення С. Петлюри Б. Стелецький змушений був 24 жовтня піти зі своєї посади [14, арк. 120].

Незважаючи на це, у Б. Стелецького залишалася повага до гетьмана і переконання, що він справді прагнув добра своїй Батьківщині і намагався краще пізнати власний народ. У той же час Б. Стелецький характеризував П. Скоропадського як «жіночну, зніжену та загалом добру людину» [13, арк. 71]. А з іншого боку він вбачав в гетьманові людину честі та хороброго офіцера, хоча й критикував його як слабовольного [13, арк. 67], нерішучого політика, який не вмів розбиратися в людях [13, арк. 72].

Така суперечлива характеристика постаті П. Скоропадського та інформація про вплив на деякі рішення гетьмана його дружини, а також двох таборів проукраїнського (Іван Полтавець-Остриця, Дмитро Дорошенко) та проросійського (Палтов, Б. Стелецький) [13, арк. 135–136] – може пояснити багато часто не послідовних кроків очільника Української Держави.

Важливим для нашого дослідження є свідчення Б. Стелецького про погляди П. Скоропадського на майбутнє української державності. Начальник штабу пояснював, що П. Скоропадський «щиро

усвідомлював, що в Петербурзі не була зрозумілою можливість від'єднання України (Малоросії) від Росії й хоча він поза усяким сумнівом природний малорос, але ні його серцю, ні його розуму Малоросія нічого не промовляла».[13, арк. 144].

Проте зречення престолу імператором Миколою II, на думку Б. Стелецького, стало тим потужним поштовхом, що змінив світогляд П. Скоропадського. Оскільки це розірвало духовний зв'язок Скоропадського з російським самодержцем. За умов, коли на арену політичного життя вийшли різні «пройдисвіти» [13, арк. 147], а кожна область вибирала собі правителя, Скоропадський зміг поближче познайомитись із власним народом. І ним опанували нові відчуття. В його уяві постала колись вільна та багата Україна, що стояла біля самих витоків Російської держави і постачала туди багатьох своїх науковців і митців. Натомість імперія віддячила Україні тільки тим, що «Петербург лише завдавав один за другим уколи національному почуттю українців» [13, арк. 145].

Втім П. Скоропадський зізнавався в любові до Росії, але до оновленої, сильної та справедливої її моделі. І тому він завжди був готовий прийти їй на допомогу. На запитання про майбутнє України як самостійної держави чи федеративної складової Росії, Скоропадський відповідав, що передбачити перебіг подій неможливо, а все залежить від того, що собою буде являти на той момент Росія. Проте він припускав, що до складу нової Росії Україна на правах суб'єкта федерації могла і ввійти [13, арк. 147].

Як професійний військовий Б. Стелецький не оминув і питання збройних сил Української Держави. Він поділяв деякі погляди гетьмана на організацію армії. В тому числі стосовно створення міцного дисциплінованого війська із заможного селянства, яке сповідувало консервативні цінності та являлось «найбільш стійким політично класом» [13, арк. 99], здатним стати опорою гетьмана. Ці збройні сили були конче потрібні Українській Державі, оскільки, на думку начальника Штабу, ключовими противниками України на той момент були більшовицька Росія та Румунія [13, арк. 98]. Відомим фактом є і те, що П. Скоропадський також вважав більшовицьку Росію головним ворогом української державності.

Таким чином Б. Стелецький змальовував суперечливий образ П. Скоропадського, який відстоював українську державність, але бачив її майбутнє в новій Росії як суб'єкта федерації. Б.Степецький поділяв такі ідеї гетьмана, бо перебував на федеративних та проросійських позиціях, за зближення з «білою» Росії задля спільної «загальноруської справи». Можна припустити, що Б.Степецький на відміну від проукраїнських офіцерів не поділяв їхнього негативного ставлення до усунення молодих українських старшин до резерву. Оскільки був противником «соціалістично-націоналістичного» руху, до якого часто зараховували українську військову молодь.

Отже, постать П. Скоропадського очима військових діячів знову ж таки постає суперечливою. І противники, і прихильники вбачали і негативні, і позитивні риси в поглядах гетьмана. Проте в більшості їм були зрозумілі державницькі задуми гетьмана, особливо у сфері розбудови української армії. І на перших порах на П. Скоропадського покладалися великі надії, бо соціалістичне керівництво УНР своєю управлінською анархією, політичною безвідповідальністю та нефаховістю втратило довіру військових. Однак усі вони розуміли, що гетьман припустився кількох надважливих помилок у своїй внутрішній політиці. І головною з них вважали усунення молодих українських старшин, які не мали відповідної військової освіти, до резервів. Із фахової точки зору таке рішення могло бути вірним, проте з політичної, «стратегічної» і моральної – це був великий промах гетьмана, що лише посилювало антигетьманську опозицію і спричинило перехід багатьох старшин до табору повстанцями.

Не останню роль у висвітленні військовими діячами державницьких задумів П. Скоропадського була їхня суб'єктивність. Так, на час публікації своїх інтерпретацій Є. Коновалець був лідером українського націоналістичного руху та ідейним опонентом гетьманців. О.Удовиченко був прихильником С.Петлюри, якого він називав героєм. М.Капустянський служив у 34-му корпусі (Першому українському корпусі), який був під командою генерала П. Скоропадського. Б.Степецький сповідував федеративні погляди, скеровані у бік «білої» Росії та боровся з проукраїнською групою за вплив на гетьмана.

Утім як би там не було, інтерпретації цих діячів все ж дають підстави стверджувати, що гетьман, незважаючи на свої федеративні погляди, прагнув збудувати українські збройні сили, як шляхом формування різних корпусів, так і шляхом відродження козацтва. Про подальшу долю б цієї справи, якби все вдалося за задумом П. Скоропадського, можна лише вибудовувати версії.

Список використаних джерел

1. Каліберда Ю. Військова мемуаристика як джерело дослідження військової політики Української держави доби гетьманату Павла Скоропадського / Ю. Каліберда // Воєнна історія. – 2002. – № 5–6. – Режим доступу: http://warhistory.ukrlife.org/5_6_02_8.htm. 2. Мельник Р. Аналіз військового будівництва періоду Гетьманату в наукових мемуарно-аналітичних працях військових істориків міжвоєнного двадцятиліття / Р. Мельник // Схід. – 2012. – № 1(115). – С. 137–142. 3. Гай-Нижник П. Борис Стелецький – начальник Головної Квартири та Власного Штабу Гетьмана П. Скоропадського / П. Гай-Нижник // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – Вип. 7. – Спецвипуск «Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 140-річчя від дня народження)». – К., 2013. – С. 175–183. 4. Шандрівський І. Військова-політична та наукова діяльність Миколи Капустянського: автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 «Військова історія» / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2003. – 23 с. 5. Лободаєв В. Козацькі реформи гетьмана Павла Скоропадського: сутність, етапи впровадження, причини поразки / В. Лободаєв // Правничий вісник. / Ун-т економіки та права «КРОК». – К., 2009. – Вип. 4. – С. 70–85. 6. Лободаєв В. Українське Вільне козацтво (1917–1918 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 20 с. 7. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. / П. Скоропадський. – Київ-Філадельфія, 1995. – 493 с. 8. Коновалець Є. Причинки до історії української революції / Є. Коновалець. – Прага: Накладом Проводу українських націоналістів, 1928. 9. Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 / О. Удовиченко. – Вінніпег: Видав хорунжий УСС Дмитро Микитюк, 1954. 10. Капустянський М. Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 році / М. Капустянський // Україна. 1919 рік. – К.: Темпора, 2004. – С. 1–277. 11. Омелянович-Павленко М. Останні місяці 1918 р. / М. Омелянович-Павленко // Розбудова нації. – 1928. – Р. 1. – Ч. 7–8. – С. 392–399. 12. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / М. Омелянович-Павленко. – К.: Темпора, 2007. – 608 с. 13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф.4547, оп. 1, спр. 1, арк. 177. 14. ЦДАВО України, ф.4547, оп. 1, спр. 2, арк. 141.

Иван Пасечник**ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ П. СКОРОПАДСКОГО В ВИДЕНИИ ИЗВЕСТНЫХ ВОЕННЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ УНР И ГЕТЬМАНАТА**

В статье на основании опубликованных и неопубликованных источников рассмотрены и проанализированы общественно-политические взгляды П. Скоропадского в интерпретациях известных военных деятелей УНР и Гетманата. В частности, таких деятелей как М. Капустянский, Е. Коновалец, М. Омелянович-Павленко, Б. Стелецкий, А. Удовиченко. Автор особое внимание обращает на видение этими деятелями военной политики П. Скоропадского, в том числе его замыслов по возрождению казачества. Также в статье через интерпретации приближенных к гетману военных освещены взгляды П. Скоропадского на украинскую государственность.

Ключевые слова: П. Скоропадский, гетман, военный деятель, Украинское Государство, УНР.

Ivan Pasichnyk**SOCIAL AND POLITICAL VIEWS OF P. SKOROPADSKY IN THE VISION OF FAMOUS MILITARY LEADERS OF THE UPR AND THE HETMANATE**

The social and political views of P. Skoropadsky were considered and analyzed in the article on the basis of published and unpublished sources by the interpretations of the famous military leaders of the UPR and the Hetmanate. Particularly, they were such figures as N. Kapustiansky, E. Konovalets, M. Omelyanovich-Pavlenko, B. Steletsy, O. Udovichenko. The author pays special attention to the vision of the military policy of P. Skoropadsky by those leaders, including his plans for the revival of the Cossacks. In the article it is also elucidated the views of P. Skoropadsky on Ukrainian statehood through the interpretations of the close hetman's soldiers.

Key words: P. Skoropadsky, hetman, military leader, Ukrainian State, UNR.